

Epitome : International Journal of Multidisciplinary Research

ISSN : 2395-6968

आदिवासी विकास आणि नक्षलवाद चळवळ

प्रा. डॉ. संभाजी कोंडीबा फोले

लोकप्रशासन विभाग प्रमुख,
विवेकानंद कला, सरदार दलिपसिंग
वाणिज्य व विज्ञान, महाविद्यालय, औरंगाबाद
E-mail : sambhajiphole@gmail.com

Abstract :

भारतीय समाजव्यवस्थेत आदिवासी समाज हा सगळ्यात जास्त मागासलेला समाज आहे. आदिवासी समाजात आर्थिक, सामाजिक, शैक्षणिक, राजकीय, सांस्कृतिक आणि आरोग्य विषयक अशा अनेक समस्या आहेत. या समस्या सोडविण्यासाठी शासन स्तरावर अनेक प्रयत्न केले गेले. स्वतंत्रपणे आदिवासी विकास मंत्रालय आणि विभागाची स्थापन केली गेली. या आदिवासी विकास विभागामार्फत आदिवासींच्या सर्वांगीण विकासाच्या दृष्टीने अनेक कल्याणकारी कार्यक्रम व योजना राबविण्यात येत आहेत. त्यावर दरवर्षी कोट्यावधी रूपये खर्च करण्यात येतो; परंतु आजपर्यंत आदिवासी समाजाचा विकास झाल्याचा आपणास दिसून येत नाही. शासनाच्या योजना, कार्यक्रम आदिवासींपर्यंत जातच

नाहीत. त्या फक्त कागदावर दाखविल्या जातात. आदिवासी विकास योजनांमध्ये मोठ्या प्रमाणात भ्रष्टाचार होतो. त्यामुळे आदिवासी विकासाची गती अत्यंत मंद गतीने होत असल्याचे दिसून येते. आदिवासी समाज सर्व बाजूंनी नाडला जात आहे. कारण सर्व बाजूंनी आदिवासी समाजावर अन्याय, अत्याचार होत आहे. हा समाज दुर्गम स्वरूपाच्या डोंगराळ भागात विस्तारल्यामुळे आणि निरक्षरता, नेतृत्वहीनता, रूढी परंपरा यामुळे अन्याय, अत्याचारविरुद्ध आवाज उठविण्यासाठी प्रभावी असा अशा संघटना नाहीत. त्यामुळे हा समाज विकासाच्या प्रवाहापासून फार दूर राहिलेला आहे.

Keywords : भारतीय समाज, आदिवासी विकास, नक्षलवाद चळवळ, रूढी, समस्या